

17.11.1944

«En annerledes tysker»

108313

NØKKELFIGUR: Major Frithjof Hammersen var major i etterretningstjenesten i tyskernes overkommando på Lillehammer, en nøkkelfigur som fikk troverdighet helt i toppen i London.

Foto: FRIGJØRINGEN, Gyldendal 1994

PARADEN: 15 000 fra Hjemmefronten paraderte foran Slottet de

General Montgomery ville frigjøre Norge sydfra i april 1945, men Eisenhower nølte. Jens Chr. Hauge avdekker «en annerledes tysker».

øverste militære sjef, gi briten kommando over en hel amerikanske armé. Eisenhower nølte. Han ville unngå kamp med de tyske styrkene i Norge, og konsentrerte seg om å sikre et godt forhold til de russiske allierte midt i Europa.

Kritisk fase

NILS MORTEN UDGAARD

Friheten kom til Norge i mai 1945 etter et enda mer nervepirrende politisk drama ute og hjemme – enn vi hittil har vært klar over, fremgår det av Milorg-lederen Jens Chr. Hauges bok «Frigjøringen», som utkommer i morgen. For første gang navngir Hauge selv den tyske majoren Frithjof Hammersen, som var Hjemmefrontledelsens helt avgjørende kontakt i staben for de 350 000 høyt væpnede tyske soldatene som stod i Norge da sammenbruddet kom.

Hauge viser også til nyere historieforskning som avdekker at britenes general Montgomery den 20. april 1945, mens hans styrker stormet frem i Nord-Tyskland nær Danmark, foreslo at han skulle gå rett på, «right on to», til Sverige og Norge. Men da måtte general Eisenhower, de alliertes

Både Praha og Berlin kunne Eisenhower befridd vestfra. Men han holdt seg tilbake. Skulle amerikanerne tatt Praha, fryktet han at russerne ville svare med å komme først til Danmark. Det kunne gitt Stalin en helt annen innflytelse i Nord-Europa i slutfasen enn briter og amerikanere ønsket. Nå ble det Montgomerys styrker som vant kappløpet med russerne om de tyske Østersjø-havnene Wismar og Lübeck. Han slo sovjetgeneralen Rokossovskij med fattige 12 timer, etter fem og et halvt års krig.

Under sammenbruddet i mai-dagene nektet tyskerne først å ta Norge med i sin kapitulasjon. Ville de bruke Norge og soldatene der som en «pant» til siste slutt? Eisenhower's strategi var å få til en ordnet kapitulasjon også i Norge, for å unngå en blodig nedkjemping av tyske styrker som holdt på sin

«soldatære» fordi ingen tysk leder lenger kunne gi dem ordre om å legge ned våpene. En slik kamp ville lagt Norge i ruiner, etter at krigen egentlig var forbi! Fanatisme og den gamle prøyssiske æreskodeks var tilstede i mange av de tyske offiserenes hoder; det var jo en ubeseiret kjempearmé som stod i Norge. De tenkte på «historiens dom» i eget hjemland.

Nøkkelfigur

Her var det at Hammersen kom inn i bildet. Han var major i etterretningstjenesten i tyskernes overkommando på Lillehammer, en nøkkelfigur som fikk troverdighet helt i toppen i London, da han var mannen som kunne meddele at feltmarskalk Erwin Rommel – tysk militær sjef i Frankrike etter D-dagen – var blitt alvorlig skadet i en bilulykke.

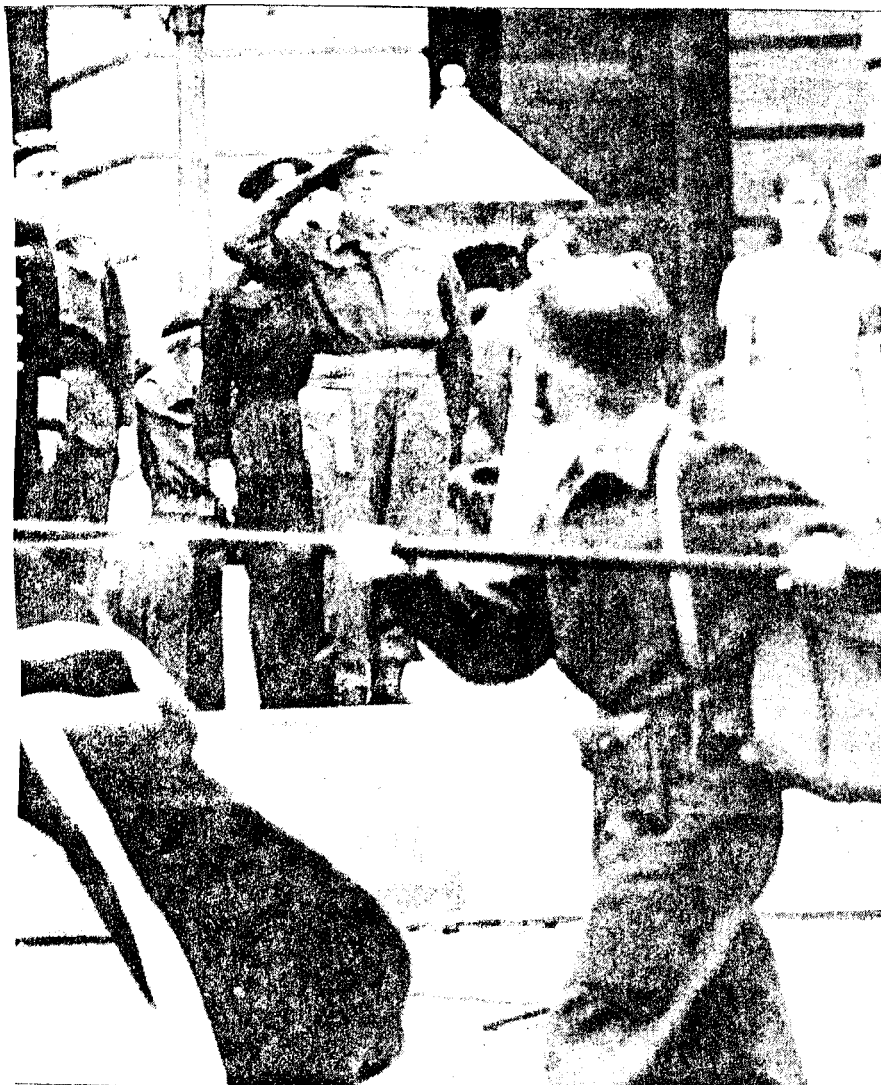
Hammersen tipset Hjemmefronten om planlagte aksjoner, blant annet da studentene ble arrestert. «Vanlig militære hemmeligheter nepet han ikke. Hans mot var å bidra med sitt til det en gang i fremtiden kunne bli et godt forhold mellom et nytt Tyskland og Norge», skriver Hauge – og kaller ham «en annerledes tysker». Hammersen svevde livsfare fra sine egne idet han informerte den norske motstandsbevegelsen.

Norsk mor

Den tyske majoren hadde norsk mor, født Smith og fra Arendal, og han var mobilisert som etterretningssjef fra sin jobb som shippingmann i Hamburg. Gjennom kontakter i det kirkelige miljø, blant andre biskop E. vind Berggravs bånd til de økumeniske bevegelse Tyskland, kom han i kon

r» tipset Milorg

Klassiker om frigjøringen

juni 1945. Til høyre for kong Haakon står Jens Chr. Hauge.

ARKIVFOTO

takt med motstandsbevegelsen – der Hauge i siste fase «monopoliserte» denne nøkkelkontakten.

Sent på kvelden 7. mai 1945 satt Hauge i kjelleren på KNA-hotellet i Oslo og forhandlet nettopp med Hammersen om hvordan en tysk overgivelse skulle finne sted. Majoren ringte stadig til Lillehammer, avslørte for første gang at han hadde kontakt til hjemmefronten og presset på for å få en avtale. Da Hauge og hans folk ville ha adgang til NRK for å sende ut meldinger til det norske folk, nektet tyskerne, og svarte med å mobilisere to bataljoner til forsvaret av det hvite huset på Marienlyst.

Så stygt ut

«Det var litt av en natt», er Hauges nøkterne kommentar nesten 50 år senere. Det så stygt ut en stund, som

om det kunne skjære seg. Tyskerne nektet å overgi seg til hjemmefrontens «sivilister»; de fikk forsikringer om at overgivelsen skulle skje til regulære norske og allierte styrker. Det ble bestemt at tyskerne selv skulle holde disiplin i egne rekker, med et visst antall håndvåpen. På norsk side var kravet at folk måtte merke en grunnleggende endring i situasjonen mellom 7. og 8. mai; hvis ikke, kunne situasjonen i landet komme ut av kontroll. Noen måtte ta vare på begeistringen som veltet frem i det norske folk etter fem års krig og okkupasjon.

Kompromisset ble kunnngjøringen 8. mai fra avisene i fellesskap, «Oslo pressen», med den historiske overskriften «Var kamp er kronet med seier». Men etter krav fra overkommandoen på Lillehammer – «den hadde ennå makten», skriver

Hauge – ble annet avsnitt endret i erklæringen fra Hjemmefrontens Ledelse. Det lød tilslutt: «Fienden har nå kapitulert, og snart vil vi helt ut være herrer i landet. Men husk: Kapitulasjon er ikke det samme som fred. Fienden har ennå våpen».

Boken avdekker at Hammersen, som forskere tidligere har henvist til, hadde en helt sentral rolle i en avgjørende fase i norsk historie. Hittil har Hauge ikke sagt mye om ham offentlig, åpenbart av frykt for at han skulle få forræder-stempelet på seg i Tyskland. Men gradvis ble denne frykten borte. Hammersen fikk en fødselsdagshilsen fra den norske Milorg-sjefen. Og da majoren døde for ca. 10 år siden, sendte Jens Chr. Hauge et kondolansbrev – som familien lot offentliggjøre i en lokal tysk avis.

Det er med bøker som med mennesker – de kan modnes med årene og bli mer spennende for hvert nytt møte.

Jens Chr. Hauges «Frigjøringen» er en slik bok, som Gyldendal mandag sender ut i en fjerde revidert utgåve. Krigsårenes Milorg-leder er ikke en mann som kommer med all sin viten på én gang; Hauge innarbeider andres og egne informasjonen under full kontroll. Han skriver om frigjøringen av Norge, om norske, tyske, allierte og svenske tanker og handlinger, om de dramatiske ukene våren og sommeren 1945, da han selv sto midt oppe i begivenhetene. Det ble første gang Norge lærte denne 30-åringen å kjenne, mannen som hadde ledet og arbeidet under jorden og som sto i spissen for de 40 000 milorg-soldatene som trådte frem med epleknicks, selbustrømper og skyggeluer. En dag i juni marsjerte de nedover Karl Johan, hilste Kongen og forsvant inn i nasjonens historiske folklore.

Hauge beretter om selve frigjøringen, slik han første gang gjorde i det store samleverket «Norges Krig 1940-45», i 1950. I mellomtiden er boken utbygget. Den har fått klassikerens dybde og perspektiv, spenningen fra en virkelighetens thriller, nærheten fra en forfatter som også må skrive om seg selv, og den har fått et vakker utseende ved hjelp av Jakob Weidemann og Kaare Espolin Johnssons «Finnmark fritt – 1944».

Og Nils Aas. Han har tegnet en eldre mann som sitter på en benk og skuer ut over Norge, foran et nytt og siste kapittel: «Tilbakeblikk 50 år etter». Der trekker Hauge, som runder 80 år til vårens jubileum, opp de lange linjene. Han er raus mot svenskene og mener vi burde ha forstått dem bedre og takket dem mer i 1945.

Tyskerne nærmer han seg nølende og sier det nå slik: «I etterhånd må vi også kunne erkjenne at den tyske okkupasjon av Norge artet seg relativt sivilisert fra Wehrmachts side, til en Fandens okkupasjon å være. Samtidig tilføyer vi at nazisme, hitlerisme og Gestapo er, og vil fortsette å være bannord i Norge for alltid».

Jens Chr. Hauge:
FRIGJØRINGEN
Gyldendal, 1994.